

AZ NGO-K SZEREPE NAPJAINKBAN: AZ INFORMÁLIS POLITIKA FŐ AKTORAI

Zsolt Péter

■ Az NGO-k iránti ellenszenv – még nem így nevezve – Magyarországon a kilencvenes években Csurka István nevéhez köthető, de Nyugaton is csak ekkortól foglalkoztak az NGO-k globális szerepével. A nemzetközi szakirodalomban is megjelent a kritika: „párhuzamos hatalmi csatornának”, rossz értelemben vett „csendes forradalomnak”, a „demokratikus folyamatok megkerülésének”, az „emberi természet utópikus megerősökölésének” és hasonlóknak kezdik nevezni az NGO-k befolyásolásának növekedését a globális politikai nemzetközi téren. Ám állami szintű ellenállást elsőként – és itt most Putyin Oroszországát azért tehetjük zárójelbe, mert nem része az EU-nak – az illiberális magyar állam 2010 után indított, és immár nem csak a globális jogalkotói folyamatokat kritizálva. Az elmúlt időszakban az NGO-k veszélyességét a nyugati világ is felfedezte, de egész más kontextusban, például Erdogan NGO-ival kapcsolatban. Mindezek a folyamatok érthetőbbé válnak, ha megvizsgáljuk az NGO-k szerepének növekedési okait és a körülöttük kialakuló álláspontokat. Felhívjuk a figyelmet végezetül arra is, hogy az antipátiából és félelemből kialakult nézőpont milyen módon takarja el a civil társadalom szerveződéseinek sokszínűségét és vitathatatlan előnyeit.

Amit az elnevezés takar

Az NGO-k (*Non-governmental organizations*) tevékenységi terepe gyakran ugyanaz, mint a kormányzaté, mert kisebb vagy nagyobb közcélokat lát el mindegyik. Az Egyesült Államokban az állami (state) helyett a kormányzati (governmental, administrative) a használatos kifejezés. Európában „kormányzati” helyett inkább az „állami” a bevett, a „nemállami” megfelelője pedig a „társadalmi”, esetleg a „civil szervezetek” terminus. Vagyis egyszerűen az NGO-k megnevezés a nemállami civil szervezeteket jelenti, vagy tükörfordításban a nemkormányzati szervezeteket.

Azért érdemes kiemelni a „nemállami” jelzőt, mert már a nyolcvanas évektől ismert az állami civil szervezetek fogalma, melynek elnevezése egészen furcsán hangzik angolul: GONGO, azaz *Government-organized Non-Governmental Organizations* (Naim 2009). Jó megoldás a nonprofit szervezetként való megjelölésük, melynek Hansmann-féle meghatározása az, hogy nem tilos a profitszerzés, csak a profitot vagy saját tevékenységbe kell visszafordítani, vagy más jogi személynek kell támogatásként átadni (Ernszt 1994).

A kormányzat, vagy másképp az állam feladata a teljes jóllét biztosítása a rábízott társadalom egésze számára, ez tehát egy komplex felelősség, ezzel szemben az NGO-k jóval szabadabbak, partikuláris és globális irányba is elmozdulhatnak. Szerveződhetnek az AIDS legyőzése, a gyermekhalandóság vagy bármilyen más globális cél elérése érdekében, de fókuszukat irányíthatják egyetlen veszélyeztetett növényfaj egy bizonyos kis területen történő megmentésére is. A GONGO-k már nem rendelkeznek ilyen szabad-sággal, nekik kormányzati célokat kell követniük.

Az NGO-kal szembeni két kritikai vonulat

Olyan szociológusok, mint Habermas (1995) az NGO típusú szervezetek döntéshozatali folyamatba való bevonásától remélték, hogy a demokráciák a jövőben hatékonyabbá és igazságosabbá válnak. A politikai döntéshozatalba való beemelésük ugyanakkor nem várt hátulütőkkel bírt. Két ilyen említendő: az egyik az elitizmus problémája, a másik a *watchdog* szerepük megszűnte. Az elitizmus problémája azt jelenti, hogy az aktív civil szervezetekben való tevékenykedés a műveltebbeknek, a több szabadidőt birtoklóknak és a szakterületekben elmélyedni tudóknak a kiváltsága, ezt a közeget pedig nem tartjuk demokratikusnak abban az értelemben, hogy gondolkodásuk és helyzetük nem azonos a többség gondolkodásával és egzisztenciális helyzetével. A szűk csoport általi „népképviselet” pedig utat nyithat az elitellenességnek, a populizmusnak. A populizmus ugyan a demokrácia keretei közt tud virulensen működni, ám ha túlságosan kiterjedtté válik, kénytelen felszámolni saját magát is (Urbinati 2019). A demokrácia védelmében tehát érdemes odafigyelni a „szűk elit csoport”-kritikára és utalnunk is kell arra, hogy e kritika miért megalapozottabb ma, mint mondjuk volt a második világháború után. A másik probléma, hogy ha a civilek részt vesznek döntések előkészítésében, voltaképp

kooptálódnak, és így nem lesz, aki hatékonyan kritizálja e döntéseket, hiszen hogy is tehetnék, ha egyszer ők maguk alkották azokat?

Én az elitizmus problémacsoportjába sorolom azokat az érveket is, melyek egyfajta baloldali utópia csendes megvalósításával vádolják a képviseleti demokrácia átalakulását közvetlen demokráciává, mert mint mondják, ebben a közvetlenségben csak a ráérők és műveltek tudnak szerepet játszani. Felmerül még itt az utópia kapcsán, hogy az emberek nem követhetik individuális természetüket, meg kell tagadniuk a versengéshez és a profithoz való jogukat, ezek alapelveit. Korábbi motivációjukat erkölcstelennek kell tartaniuk. Az új, nem ipari civilizációra jellemző értékeket egy globális kormányzás fogja megszabni nekik. Az NGO-k által befolyásolt globális hatalom pedig a szuverenitás elvesztését kívánja, miközben maguk az NGO-k nem többek lobbistáknál, hiszen a demokratikus csatornák megkerülésével avatkoznak a törvényhozásba. Ezt nevezi Marguerite A. Peeters (2001) „globális párhuzamos csatornának” (global parallel society). Szerinte a „csendes forradalom” azzal kezdődött, hogy a nemzeti szinten félesöpört civil szervezetek megpróbálták olyan nemzetközi szervezetekben megfigyelői majd tanácsadói státust szerezni, mint például az ENSZ. Hajdan az elit nem volt elszámoltatható, született jogok vonatkoztak rájuk, és ma is az NGO-k a nemzetek által megválasztott képviselőkkel szemben a bürokratákkal együtt elszámoltathatatlanok.

A másik kritikai vonal képviselőjeként Asle Tojtét (2013) hívjuk segítségül, aki a norvég jóléti társadalom NGO-inak elemzésével jut arra a következtetésre, hogy elkényelmeseedésük miatt GONGO-kká válnak. Az ő gondolatainak ismertetése előtt nézzük meg azonban, hogy mik szólnak az NGO-k mellett, miként kezelhetjük a „civil társadalom képződményei nem legitimek” kritikákat, a „befolyásolni akarják a politikát” és hasonlókat, és csak majd ezek után ismertetjük Toje tételeit. Végezetül pedig egy korábbi kutatásunk kategóriáit foglaljuk össze azzal a céllal, hogy a civil társadalom elemzési sokszínűségére és a mai diskurzusok szemellenzőségére felhívjuk a figyelmet.

A beavatkozás-kritika kritikája

Két nézet feszül egymásnak az NGO-k közügyekbe való beavatkozása tekintetében: egy civil szervezetnek nincs választók általi legitimitása – hangzik el egyik oldalról az érv, következésképp ne akarjanak a dolgokba beleszólni. Az ellenérv pedig a következő: egy civil szervezet pontosan tudja, hogy abban a szegmensben, amivel foglalkozik, hol szorít a cipő, ezért mindenképp meg kell hallgatni a véleményét, és akkor járunk el helyesen, ha támogatjuk a döntéshozatalban való szerepvállalását.

Valójában azonban a civil szervezet lobbitevékenységét akár támogatjuk, akár korlátozni akarjuk, végső soron minden szervezet felnőhet, és ilyenkor be is akar avatkozni a döntési folyamatokba. A civil szervezetek körében végzett saját kutatások vezettek arra a következtetésre, hogy létezik egy evolúciós törvényszerűség, mely szerint, ha megfelelő környezeti feltételek közt van egy civil szerveződés, és elindul a fejlődés útján, akkor beavatkozóvá válik. Csak néhány kivétel található professzionális, de beavatkozni nem akaró

civil szervezetből (Zsolt 2014). A beavatkozási szándék nem önmagában jó vagy rossz. Egyfelől elkerülhetetlen tény (a demokrácia felszámolásával lehetne csak felszámolni ezt a jelenséget, lásd a létező szocializmus esetét), másfelől egy beavatkozás lehet etikus vagy etikátlan, szolgálhat közeli vagy távoli célokat, érdekeket, értékeket stb. (azzal a gondolatmenettel nem tudunk azonosulni, hogy pusztán a beavatkozás ténye elítélendő, hiszen az állampolgári lét feladata, hogy aktivitással részese legyünk a közösségnek).

A funkcionista – antropológiai és szociológiai – elméletek vannak azon az álláspon-
ton (Andorka 2006), hogy egy adott társadalomban a szokások, normák és struktúrák
evolúciósan alakultak ki, következésképp kiterjedtek és komplexek, és az adott
helyen olyan funkcióval bírnak, amibe, ha beavatkozunk, az egész rendszer látja kárát.
Ezen gondolatmenet alapján nem csak a törzsi társadalmakhoz kell óvatosan nyúlnunk,
hanem minden más kultúrához is. A beavatkozásellenességnek tehát van egy tudomány-
történeti alapja és egy mai tapasztalata – az USA demokratizálási kudarcos kísérletei az
arab világban –, de éppígy megvan a baloldali hagyomány is, mely konfliktusokon és
akár külső beavatkozáson keresztül képzeletben el a fejlődést, azaz támogatja a beavatkozást
például épp a kapitalizmussal szemben (Andorka 2006).

A globális térben mindkét megközelítés mellett lehet érvelni. Amellett is, hogy a
nagy hatalmaknak felelősségük van a konfliktusok kezelésében, és amellett is, hogy a
konfliktusokat oldják meg maguk a szereplők. Például az olasz terrorkutató Loretta
Napoleoni (2015) az iszlám államról szóló könyvében azt a véleményét fejtette ki, hogy a
beavatkozás helyett a térség magára hagyása a célravezető. Napoleoni pályája baloldali
feminista vonalon indult, és példája azt is jól mutatja, hogyha viszont kapitalizmus-, nyu-
gati civilizáció- vagy akár demokráciaterjesztésről is van szó, akkor a baloldaliak kritikusak
a beavatkozást illetően.

A fenti példákkal csak arra szerettünk volna utalni, hogy a civil társadalmakkal kap-
csolatos beavatkozás elfogadása vagy tiltása igen következtelen, mert minden oldal azt
akkor tartja jogosnak, ha az ő értékrendszere irányába történik a civil aktivitás. Ami pedig
tendenciaként inkább érezhető az arab világban való nyugati jelenléttel kapcsolatban az
az, hogy főként az Egyesült Államok mind kevesebb áldozatot és kockázatot kíván vállalni
a veszélyesebb térségekben, függetlenül attól, hogy republikánusok vagy demokraták
vannak-e a Fehér Házban. A saját katonai áldozatok csökkentésének egyik módja a
robotok bevetése, de van egy humánusabb is, ez pedig a politikai folyamatokban az
NGO-kon keresztül történő beavatkozás. A fegyveres beavatkozások esetén mindig kel-
lett indok. Újabban a humanitárius katasztrófa megelőzése, régebben valami ürügy, ám
közös ezekben, hogy a beavatkozó a faji felsőbbrendűség tudatát nyíltan hirdeti. Például
a vietnámi háborúban sárgáknak nevezték az amerikaiakat a vietnámiakat, és az elnevezés
tulajdonképpen egy dehumanizációs aktus volt (Fromm 2001). Ma az NGO-k beavatko-
zási kísérleteiben a meggyőzésen van a hangsúly, ami nem volna lehetséges úgy, ha a
meggyőzendő felet lebecsülnék, vagy ha ezt teszik is, ennek ellentétét kell kommunikálni.

A hagyományos gyarmatosítás azért sem működik, mert a hátrányosabb helyzetűek
nem tekintenek istenként az előnyösebbekre, sőt, féltve saját szokásrendszerüket, a szél-
sőségebbek a Nyugatot terrorista eszközökkel támadják¹. Az NGO-k, mivel nem csak

segítséget visznek és a hiányt enyhítik, de kulturális mintát is terjesztenek, ezért velük szemben a helyi hatalom, a helyi társadalom a tapasztalatok szerint könnyen szembefordítható.

Történetileg az NGO-kon keresztüli befolyásolás valószínűleg nagyon új jelenség. Az olyan amerikai katonai kudarcoknak is betudható, mint az iraki beavatkozás. Meg kellett azt tapasztalni, hogy a civil társadalom befolyásolása taktikailag is hasznosabb, mint a direkt katonai beavatkozás, mely nem von magával szerves fejlődést, nem fogadják a Nyugatot felmentőként, sokkal inkább megszállóként, még ha olyan diktátoroktól is szabadítja meg az embereket, mint például Szaddam Husszein. A jogvédők és minden demokráciánövelő helyi kis szervezet az amerikai globális politika fókuszába került. Michelle Obama második ciklusa végén már nem átalotta megfenyegetni azokat az országokat, melyek nem bánnak tisztességesen a saját civil szervezeteikkel².

A katonai beavatkozásnál enyhébb beavatkozási módszerek a gazdasági szankciók, ám a gazdasági szankciók azokat az állampolgárokat sújtják a leginkább, akik a helyi hatalomnak is a kegyvesztettjei, ezért lágyabb, hatékonyabb és igazságosabb módszerként bontakozik ki a nemzetközi NGO-k helyi hálózati megerősítése³.

A korábbi kolonizációk az erőszakra épültek, bár nem pusztán az erőszak a magyarázata, hogy a nyugat-európai országok terjeszkedése sikeres volt. Az erőszak szükséges, de nem elégséges feltétel volt ahhoz, hogy egy nép elfogadja a fehérek gyarmatosítását. Ezeket a jelenségeket inkább úgy lehet leírni, mint egy technológiailag és társadalmiszervezetileg magasabb szinten lévő nép találkozása az alacsonyabb szinten lévővel. Ezek a találkozások részben a fejlődés alacsonyabb fokán lévők szétesésével, még rosszabb helyzetbe kerülésével, részben valamiféle sikeres mintaátvétellel, integrációval írhatók le. Itt jól használhatjuk a funkcionalista paradigmát, mely szerint a meglévő szokások és rendszerek kiigazítása súlyos károkozással járhat. A meghódított nép tagjai általában elveszíteték önbecsülésüket, vallásukat, életformájukat, nem ritkán e közösségek tagjai szenvedélybetegekké váltak, a modern nagyvárosok peremére költöztek vagy rezervátumokba húzódtak vissza.

Ma már nem írhatók a fantazmagóriákat és összeesküvés-elméleteket gyártók számájára azok a meglátások, melyek szerint NGO-kon keresztüli modern gyarmatosítás is folyik az Egyesült Államok részéről. A harmadik világ zavaros politikai viszonyaiba kíméletesen – és a feltételezések szerint eredményesen – lehet beavatkozni az ottani demokratikus és nyugatos civil szervezetek segítségével. De ugyanezt figyelhetjük meg a magyarországi amerikai beavatkozás puha módszereinél is. Abban a tévedésben voltunk, hogy Soros Györgyöt szembe lehet állítani a Trump-kormányzattal, miközben az amerikai demokráciafelfogás terjesztésének eszközei épp Soros György támogatott alapítványai.

A funkcionalizmus alapállása – a beavatkozás tiltásáról – már azért sem kaphat kellő elvi támogatást, mert a globalizálódó világban már nincsenek érintetlen törzsek, kultúrák, és szemben a korábbiakkal; az externáliák országhatárokon átívelnek. A szén-dioxid-kibocsátás, a tengervízszennyezés, az állatvilág diverzitásának csökkenése nem áll meg országhatároknál, és valószínűleg a politikai minták sem (lásd illiberalizmus médiapolitikájának modellterjedési kísérletét Ausztriában). Az NGO-k beavatkozása – főként ha morá-

lisan nemes célokat szolgálnak a Föld egész lakossága számára – sokkal kifinomultabb kolonizáció, mint a fegyveres. Kevésbé átlátható, de jóval emberségesebb.

Acemoglu és Robinsón (2013) a különböző fejlettségi szintű társadalmak találkozását elemezve arra a következtetésre jutott, hogy az alacsonyabb tárgyi kultúrával rendelkező nép amennyiben nem hódolt be, úgy a hódítót rákényszerítette az együttműködésre és a gazdasági aktivitásra, fejlesztésre, kreativitásra, ellenben, ahol a hódítás könnyen ment, ott ellustult a hódító, kizsákmányoló technikákat honosított meg, és aztán épp ennek köszönhető ezen gyarmatosított nemzetek vesztés volta. A kolonizáció során ott jártak jobban, ahol a helyi társadalom ellenállt, és demokratikusabb szervezetek jöttek létre. A siker titka tehát valamiféle hatalmi megosztáson múlik, és csak ritkán az elit humanizmusán, józan önmérsékletén, előrelátásán. (A skandináv államokat tudjuk említeni kivételként.)

Folytatva még Acemoglu és Robinsón gondolatmenetét, a gyarmatokról kivonuló országok kizsákmányolói technikáikat átadták a helyi elitnek, akik sok esetben még nagyobb egyenlőtlenséget hoztak létre, mint a volt gyarmattartók. Saját jólétük biztosítása népük nyomorba döntésén keresztül is fenntarthatónak bizonyult. Ezt a gondolatot azért érdemes kiemelni, mert azt mondja, hogy végül is teljesen mindegy egy nemzet sorsát illetően, hogy idegenek vagy nemzettársaik zsigerelik-e ki, sőt, utóbbi szokott rosszabb lenni.

Visszatérve a mi megfigyeléseinkre, az NGO-k támogatása, legyenek azok akár külföldi segélyszervezetek vagy nyugatorientációjú belső mozgalmak, a fennálló *status quo*-t veszélyeztetik, így kerül szembe egymással a helyi kizsákmányoló hatalom a helyi civil szervezetekkel. A képlet lehet bonyolultabb is ennél, mert ezekben a közösségekben léteznek tradicionális civil szerveződések is, és konfliktus lehet akár a nyugatos és a tradicionális civilek között is.

A globális civil szervezetekben közös az, hogy beavatkozásuktól való félelem alapján tiltja, túri vagy támogatja őket a helyi hatalom. Maguk a globalista NGO-k is különböznek egymástól abban, hogy be akarnak-e avatkozni a helyi politikába, vagy pusztán csak segíteni akarnak mondjuk egy humanitárius probléma megoldásában, egy természetkárosító, egészségügyi stb. kérdésben. Nyilván nem mindegy a helyi hatalom számára, hogy egy természetkárosító bányászat ellen aktivista polgári engedetlenségeket szerveznek, vagy csak gyógyítják a szilikózisban megbetegedetteket, a sugárfertőzötteket és a fizikai munkától megnyomorodottakat. De már a jótékonykodás is tűnhet provokatívnak, mert a politikai elit alkalmatlanságára hívja fel a figyelmet. Mindenütt tehát, ahol nincs egyensúlyban a civil világ a politikával, gyorsan beindulhat egy örvénymechanizmus. Minél inkább maga alá gyűri a civil társadalmat a politika, annál inkább üldözni fogja a maradék civil kritikus tevékenységet, míg meg nem valósul a teljes társadalom foglyul ejtése (Zsolt 2016).

A beavatkozási kísérletek növekvő gyakorisága magyarázható az NGO-k hatalomba kerülésével, de ahogy ebben a fejezetben igyekeztünk kifejteni, a beavatkozás törvényszerű polgári viselkedés, hatékony és humánus civilizációterjesztés, és számos esetben a helyi kiskirályok hatalmának ellensúlya, amiből aztán épp az adott közösség egésze profi-

tál. Külön érdekes, mikor büntudatból táplálkozik vagy valamiféle kötelességtudatból, ahogy a norvégoknál vagy a svájciaknál megfigyelhetjük.

A globális NGO-k mint jogi aktorok

A világ globalizálódásának velejárója a nemzetközi szerződések gyarapodása. A politikai demokratizálódás mellett egyre fontosabbá válnak a jogászok által kidolgozott eljárásmenetek. A joguralommá válás történetét nevezi Pokol Béla „jurisztokráciának” (Pokol 2019), melyet ő nem a jogbiztonság, jogegyenlőség oldaláról vizsgál, hanem azokat a jelenségeket tárja fel, amikor a jogászok átveszik a hatalmat a népakarattól és az őket képviselő politikusoktól. Egyfajta tekintélyrombolás ez, de amikor megtudjuk, hogy milyen mechanizmusokon keresztül szignálnak ki feladatokat egyes, értékeikben elkötelezett bírákra, vagy milyen hátsó szakembergárdára kell támaszkodniuk a bírának, akkor megismerhetjük a döntések manipulálhatóságát. Pokol Béla úgy véli, hogy a jogvédő NGO-k voltaképp ennek a jurisztokráciának előretolt hadállásai, esetleg háttér tanácsadói. Mint korábban említettük, ezt mi egy jóval békésebb módszernek gondoljuk, mint mondjuk Napóleon *Code civiljének* terjesztését, mely még csak fegyveres hódítás során történhetett.

A második világháború utáni demokráciafejlődés Nyugaton egy egységes értékrenden alapult, melyet majdnem minden politikai párt igyekezett felkarolni, illetve azok kerültek ki a versenyből eredményesen, akik osztoztak a szélsőséges ideológiákkal szembeni nézeteikben, kívánták a piacgazdaságot, a nemzetállamiságot, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését, a jogegyenlőséget, a fékek és ellensúlyok rendszerét⁴. Ekkor még a nemzetközi szerződések és a nemzeti autonómia egyensúlyban volt. A század végére azonban a globális tendenciák váltak meghatározóvá a kereskedelemben, és így a nemzetközi szerződések szuverenitásfeladást jelentettek e szerződések kialakításában, és aztán betartatásuk ellenőrzésében egyre nagyobb szerepet kaptak és kapnak a nemzetközi bíróságok. A jogvédők pedig sikereiket főleg ezeken a bíróságokon érik el, szembe kerülve a nemzeti politikai törekvésekkel.

A globális világ globális NGO-inak beavatkozásai jogi téren egyre eredményesebbek. Amennyiben nemzetek aláírnak egyezményeket⁵, és aztán létrehozzák a fölöttük álló szervezetet, mint például az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB), akkor a nemzetközi NGO-k jogászai tudnak hová fordulni. Ameddig egy nemzet tagja akar maradni ezen szervezeteknek, kénytelenek a bíróság ítéleteit végrehajtani. Az itt tárgyalt globális NGO-k maguk is aktív részesei lehettek a rendszer felállításának, annak működését lobbitevékenységgel változtatják meg, és minél egységesebben dolgoznak, annál inkább tekinthetők politikai aktoroknak és nem csak egyéni jogvédőknek. Kihelyezett tagjaik anyagi biztonságát irigyelhetik azok a civil szervezetek, melyek hasonló célokért küzdenek, csak nincsen globális hátterük, jogászai, érdekérvényesítő erejük. Ilyen erősebb szervezetnek tekinthető a Norwegian Foundation, a MacArthur Foundation vagy Soros György Open Society szervezete. Ezek a szervezetek pedig felkarolnak helyi törekvéseket,

mint például a fenti három alapítvány által támogatott, 1991-ben Oroszországban alapított Memorial Human Rights Center, vagy csak kiterjesztik működésüket más országokra, mint a Magyarországon is jól ismert Helsinki Bizottság.

A sikeres nemzetközi jogi tevékenység és az azt követő kommunikáció Oroszországot aztán úgy tudja feltüntetni, mint a világ egyik legproblémásabb helyét, noha minden bizonnyal találhatóak hasonló vagy még problémásabb területek, ám a világ közvéleményét nagyban befolyásolhatja, hogy a nemzetközi NGO-k számára mely területek a céltzottak.

Pokol Béla összegyűjtve az Oroszországban működő amerikai civil szervezeteket, az alábbi megállapítást teszi: „Mindezt együtt nézve pedig az a kép bontakozik ki, hogy a strasbourgi önszerveződő emberjogász-apparátus és a zömmel egy-két amerikai alapítvány-hálózat által gründolt és fenntartott NGO-hálózat együtt hozza létre az EJOB orosz tárgyú döntéseit. Ez a kép pedig talán, ha nem is ilyen sarkítottan, de a többi kelet-közép-európai államot illetően is így van.” (Pokol 2019:113)

A döntések a perlési politizáláson keresztül jönnek létre. A globális amerikai jogvédő NGO-k stratégiájához tartozik, hogy egy ügyben több beadványt is készítenek. A nagy számok teszik lehetővé, hogy főként az általuk benyújtott esetek kerüljenek a nagymérvű szűrés után befogadásra. A másik politizáló stratégia a lobbitevékenység. Bár önmagában az, hogy a DC Leaks kiszivárogtatta Sorosék 2014 és 2019 közötti európai parlamenti képviselőinek „megbízható szövetségeseit”⁶, még nem bizonyítja azt, hogy ezeket a képviselőket irányítja, csupán annyit, hogy rájuk Sorosék szövetségesként tekintenek. A lobbitevékenységre irányuló energiabefektetés azonban azért említésre méltó mégis, mert más jelek is utalnak arra, hogy a nemzetközi NGO-k részt vesznek a törvényalkotási folyamatban is tanácsadóként. Míg ez liberális oldalról épp üdvözítő, hiszen így kerül be a szélesebb társadalom a politikába, addig a nemzeti szuverenitásukért aggódó pártok számára azért aggályos, mert úgy érzik, elveszik tőlük a politizálást miközben – és ezt hangoztatják kommunikációjukban – az NGO-k nem rendelkeznek demokratikus politikai legitimitással.

Pró és kontra nézőpontok morális alapjai

Az NGO-k iránti erős politikai ellenszenv és rokonszenv mára méltányos elemzést igényel. Ha csak néhány országot hasonlítunk össze, Zimbabwét, Angolát, Sierra Leonét és Norvégiát, rögtön találunk közös pontokat és jelentős eltéréseket is. A közös az, hogy rendkívül gazdag természeti kincssel bír mindegyik, a különbség az, hogy az afrikai népek szegények, a norvégok gazdagok. A norvégoknak olajuk, a felsorolt afrikai országoknak mesés gyémántlelőhelyeik vannak, Angolának olaja is. Az afrikai népek szegénységének oka nem a természet szűkössége, hanem – hogy megint Acemoglut és Robinsont idézzük (2013) – társadalmuk, politikai rendszerük. Az afrikai országok átvették a gyarmatosítók kifosztó államigazgatását, csak ha lehet, helyi elitjük még inkább kifosztja őket, a norvégok pedig a társadalmi igazságosságra, egyenlőtlenségek csökkentésére

fordítják az erőforrásokat közigazgatási rendszerükön keresztül. Utóbbiban fontos szerepet játszanak az NGO-k, olyannyira, hogy társadalmi modelljüket NGO-k támogatásával igyekeznek terjeszteni (a norvég rendszer civil szervezetek szempontjából ráadásul olyan érdekes, hogy arra még a „gongósodás” kapcsán vissza fogunk térni).

Mivel mindenki inkább egy norvég, mint egy afrikai demokráciában szeretne élni, alig érthető, hogy a hatalmon lévő politikusok aggodalmán kívül milyen kifogás érheti a nyugati globális NGO-kat, melyek a Norvég Civil Alaphoz hasonló módon terjesztik a liberális demokráciát. Ha a modell sikeres, miért nem akarja mindenki magáénak, mint a nyolcvanas, kilencvenes években? Ha igyekszünk szétszálazni a diskurzusokat, több kritikai vonalat is találunk, melyeket a korábbiakban már említettünk, de ezúttal újra megvizsgálunk őket, most már főleg a jóléti államok oldaláról, és valamivel alaposabban.

Az egyik a civil szervezetekre épített társadalmak utópiáját rója fel. Jürgen Habermasról ezzel kapcsolatban már szó volt, de van ennek kifinomultabb, kidolgozottabb verziója is, és ezt a deliberatív technikák írják le⁷ (Reybrouck 2017). Akik nem ebbe az irányba gondolkodnak, azoknak a jelenlegi helyzet nem csak a már szintén említett elitizmus miatt problémás, hanem azért is, mert ezen belül is liberális érdekhálózatot vélelmeznek⁸. Platónról Auguste Comte-on át egészen mai filozófusokig sokan szimpatizálnak a „hozáértők” által irányított demokráciaképpel (Kapelner 2019), de a kritikusok mindezt problémásnak látják, és támaszkodhatnak is azokra, akik szemében a tekintély már nem számottevő, vagyis a tömegdemokráciák mediatisált közvéleményére. Ebben a mediatisált világban ma nem hiszik az emberek, hogy pusztán azért, mert valaki tudós, okosabb lenne számára nem ismert témákban, és az is elég veszélyes – mondják –, hogy az egyén lemond a hatalmáról valamiféle kétes szakértői irányítás érdekében. Akik tehát a deliberatív demokrácia veszélyét hangoztatják, pontosan azokat az érveket használják, mint a technokrata/episztokrata társadalmi uralmat kifogásoló.

Vannak továbbá elsősorban nemzeti érdekeket hangoztató politikusok, akik a szuverenitás fontosságát látják veszélyeztetve (Putyin, Orbán), miközben mások azt gondolják, hogy ezek az érvek pusztán hatalomtechnikaiak. Végezetül van, aki a „nem nyugatos” kultúra megerősökölését tartja problémának⁹. Azzal az illúzióval már a Nyugat is leszámolt, hogy saját modelljét exportálva megteremthetné a világbékét¹⁰.

A populisták kerülnek a többségi demokrácia képviselői közé, az ő kritikusaik szerint viszont a populizmus lebontja a civilizációt, vírusként terjednek preferált modelljeik, melyeknek lényege, hogy nem a fizikai erőszakot alkalmazzák, hanem gazdasági függő viszonyokat építenek ki (Zsolt 2014), valamint a kommunikációs tereket foglalják el, hígítják fel¹¹. Innen nézve a morális tekintély egyik utolsó bástyája épp nem az amerikai vagy közép-európai konzervatív tábor, hanem a globális liberális jogvédő civilek hálózata. És hogy válaszoljunk arra a kérdésre is, hogy miért állnak vesztesre a morális tekintély hordozói főként a közép-európai országokban, e társadalmak funkcionálisan differenciálatlan voltát kell kiemelnünk. A nyugati demokráciák ugyanis abban különböznek a poszt-szocialista térségtől, hogy Nyugaton az egyes alrendszerekhez tekintélyek, etikák kötődnek, melyeket a társadalom elismer (Zsolt 2003), míg a poszt-szocialista országokban nincs az intézményrendszerek mögött etikai stabilitás, és a liberális demokratikus intéz-

ményrendszer ezért is bontható le oly könnyedén. Így a megmaradt szűk liberális és tulajdonképpen konzervatív értelmiségi elit igazságosságesszményei elszakadnak a tömegek etnocentrizmusától, cselekvésvágyától, rendszükségletétől.

A tömegek értékrendszerét lehet közösségi morálnak nevezni; ez a morál nagyonis diszkriminatív, előítéletes és felszínes. Érdemes és érdemtelen szegényekben, etnikai csoportokban gondolkodik, nem pedig autonóm egyéneken. A demokráciát egyszerűen többségi akaratként értelmezi, nem zavarja, ha a többséget birtokló legitím politikai erő átgázol kisebbségeken, egyéneken. A szegénységben az egyén, és nem az egész közösség felelősségét keresi.

Ezen a ponton egy új politikai filozófiai nézeteltérés rajzolódik ki, melyet kétfajta politizálás ír le, és amely két eltérő morálra építkezik¹². A közösség morálját a nemzeti szuverenitásért aggódó populáris pártok képviselik, míg az elitista pártok globális értékeket képviselnek. Utóbbiak elszakadnak a hétköznapi ember értékrendjétől, posztkonvencionális¹³, posztmaterialista értékrendjük nem a tömegekhez, csak az elit egy részéhez kötődik.

1. táblázat. A két moráltípus társadalomképe

	Moralitás	
	posztkonvencionális	közösségi
Jogtudat	egzisztenciálisan a jogegyenlőség híve, de az elkövetővel szembeni enyhítő körülményekre fogékony	a hatalmon lévők előjogait mint fátumot elfogadja, az áldozat pártján áll, az elkövetővel szemben szigorú
Filozófia	az igazságosság alapja az összes érintett képzelt jelenléte	döntésképeség és a cselekedni tudás a legfontosabb
Kisebbséghez való viszony	diszkriminációellenes	elfogadja a szegregáció szükségességét
Társadalmi csoport, melyre támaszkodik	elit	szélesebb tömegek
Kommunikáció	elitista, kioktató, felsőbbrendű, politikailag korrekt	közérthető, agresszív humor, szókimondó, nyers igazság kedvelő
Radikalizálódott csoportjaik	zöld anarchisták	rasszisták
Politikai irányultság	nyugati konzervatívok, európeérek, szocialdemokraták, liberálisok	EU-val szemben szkeptikusok, szélsőségesebb bal-, illetve jobboldaliak
Demokráciakép	kisebbségi jogok, emberi jogok	vezérelvű, többségi elvű
Politikus példakép	politikai példaképtől ódzkodás, Merkel	Trump, Orbán, Salvini, Kaczyński
Világkép kiterjedtség	globális	nemzeti
Társadalmi szerveződések	nemzeteken átívelő hálózatosodás, civil, NGO	regionális, nemzeti politikai bázisú, GONGO
Kedvelt civil szervezetei	Norvég Civil Alap Soros Alapítvány	Törökországban a török állami alapítvány, Magyarországon a CÖF stb.

Forrás: Saját szerkesztés.

A nemzetközi NGO-k elleni élharcos országok közé tartozik Oroszország, de Magyarország is. A végső pont a nemzetközi szervezetekből való kilépés. Nem meglepő a fentiek figyelembevételével, hogy azok az országok, amelyek politikai elitje szembekerül a nemzetközi NGO-kal, szembe fog kerülni a nemzetközi szerződésekkel is. Magyarország esetében ez már látható volt (a korrupció témakörében), mikor 2011-ben kilépett az Open Government Partnershipből (Zsolt 2017), és felvetődött már az is, hogy néhány menekülttel való bánásmód elítélése miatt ki kellene lépünk az EJE-ből is¹⁴.

Összefoglalva: a nyugati NGO-k humanista értékeket terjesztenek, a modern civilizáció vívmányaival avatkoznak be a helyi viszonyokba, és minél rosszabb körülmények közé kerülnek, annál nagyobbá válik az a felület, amelyen a változtatási és beavatkozási szándék megjelenik náluk. Szerepük azért is növekszik, mert a második világháborút megnyerő nyugati civilizáció még fegyverrel tudta rákényszeríteni modelljét a legyőzöttekre (gondoljunk csak Japánra vagy az NSZK-ra), de a 21. századra az NGO-k válnak azzá a beavatkozó élcsapattá, melyekre a nyugati világ építeni kívánt mind a saját demokráciájának magas szinten tartása, mind a kolonizáció érdekében.

A globális NGO-k beavatkozási technikáiról írja Harold Koh, hogy azok nem csak államok közötti egyeztetésekkel operálnak, azaz a beavatkozás nem csupán egy liberális állam nemzetközi szintű politikai próbálkozása mondjuk egy nem liberállal szemben, hanem egyéneken keresztül is (Koh 1998). Koh, aki számára fontos, hogy a nemzetközi szerződések alá rendelődjenek az államok jogrendszere, a politikai lobbikísérleteket mégis azért tartja problémásnak, mert abban gyanús szereplők is megjelenhetnek.

Rés a pajzson – A nyugati NGO-s beavatkozási technika visszautés

A Nyugat felfedezte az NGO-kon keresztüli befolyásolást-behatolást más társadalmakba, és amire kevésbé számított, hogy ugyanez őt magát is kiszolgáltatottá teheti. A nem liberális demokráciák, az autoriter rendszerek, illetve egyes diktatúrák először a nyugati NGO-kkal szembeni védekezés technikáit (megbélyegzés, megadóztatás, kiéheztetés, zaklatás) vezették be, majd az általuk létrehozott GONGO-k segítségével visszavágás tanúi lehetünk. Az Egyesült Államok maga is védekezik a számára nem kívánatos NGO-kkal szemben. Akár titkosszolgálati eszközökkel, akár csak úgy, hogy amelyik lobbitevékenységet is végez, azt külön regisztrációra kötelezi¹⁵. A kép, melyet festettünk, nem sokban különbözik egy katonai logikától, ahol az egymással szembenálló felek stratégiákat alkotnak és összecsapnak.

Erdogán olyan civil szervezetek működését támogatja, melyek iskolákat hoznak létre Európában. Ezek tehát kormányzat által létrehozott klasszikus GONGO-k. A kormányzati célokat tartják szem előtt, ami Törökország esetében egyenlő a török elnök világpolitikai céljaival. Ezeket az iskolákat, mivel vallási tanításaik Nyugaton rendszeridegenek, több helyütt kiutasítják¹⁶.

Volt idő, amikor Nyugat-Európában kifejezetten örültek a kormányok, hogy az érkező arab vendégmunkásoknak nem nekik kell mecseteket építeni, hanem ezt megteszi a

származási ország. Mára azonban, miután az iszlám terrorizmus gyakoribbá vált, jobban odafigyelnek arra, milyen oktatás folyik a mecsetekben, ki pénzeli azokat a civil szervezeteket, melyek iskolákat alapítanak és a Korán tanításait hirdetik. A titkosszolgálatok pedig különösképp érdeklődtek aziránt, hogy az iszlám államot mely mecsetben, mely iskolában éltették.

Ausztria 2018-ban a Török Vallásügyi Minisztérium által üzemeltetett hat mecsetet záratott be. Ezekben a mecsetekben Erdogánt éltető rendezvényeket tartottak, melynek kapcsán hatvan imámot is kitoloncoltak. Törökország tehát minisztériumi alkalmazottakkal (az imámok ilyenek) és civil szervezetek létrehozásával terjesztenek olyan ideológiákat, melyek szerint a Korán nem is ismeri a demokráciát. Ezek a török civil szervezetek politikai küldetést teljesítenek, gazdaságilag a török kormányzattól függenek, és olyan aktivitás is a számlájukra írható, mint például a Nyugaton élő török ellenzékiek üldözése.

A kémtevékenység és más országba való beavatkozás nem újkeletű az amerikai–orosz kapcsolatokban. Nem tudjuk még, hogy az amerikai választásokba Oroszországnak miként sikerült beavatkoznia, vagy, hogy az Európai Unió meggyengítésében van-e szerepe orosz állam által pénzelt civil szervezeteknek, de ilyen tények napvilágra kerülésén aligha lepődnének meg.

Kína lépésekre szánta el magát az utóbbi időben, mert az általuk hongkongi szeparatistáknak nevezett mozgalmak mögött amerikai NGO-kat vélnek felfedezni. A Kínában tevékenykedő számos amerikai NGO mind demokrata, mind republikánus pénzügyi támogatással is bír, állítják a kínaiak¹⁷, továbbá azt is nehezményezik, hogy ezek az NGO-k amerikai érdekek mentén politizálnak. Ilyen szervezet a Nemzeti Demokrácia Alapítvány (NED), a Nemzeti Demokrata Intézet a Nemzetközi Kapcsolatokért (NDI), a Nemzetközi Republikánus Intézet (IRI) és a Human Rights Watch.

Ezek a szervezetek a hongkongi 2019-es események során aktívak voltak, ezt pedig a kommunista Kína mindaddig tolerálta, míg Trump alá nem írta a hongkongi demokrácia védelméről szóló törvényt. Ezután viszont a kínai politika többek közt azzal igyekezett visszacsapni, hogy bejelentette a fenti szervezetek elleni intézkedési tervet. Kína a civil szervezeteket azzal vádolta, hogy ezek támogatják a szeparatista törekvéseket, lázítanak, erőszakos bűncselekményre biztatnak, a káoszt akarják fokozni. Mellékes most a számkra, hogy a kínai vádak igazak-e, viszont jól mutatja, hogy NGO-s tevékenység mögött politikai konszenzussal támogatott kulturális-kolonizációs célok általános gyakorlata húzódik. Kérdés, hogy ha tényleg különböző pártok állnak ezen NGO-k mögött/mellett, nem lenne-e jogosabb, ha őket is GONGO-knak neveznék?

Vannak nyugatos és nem nyugatos NGO-k és GONGO-k. A kétpólusosság rajtuk keresztül kirajzolódik. Az államok velük szemben kitiltással és különböző szankciókkal küzdenek. A két pólust kiegészíti a harmadik, ahol a küzdelem már nem jogi, hanem katonai természetű. Ezek látszólag támogató civil tevékenységet folytatnak, de ha folytatnak is ilyet, csak fedőtevékenység gyanánt teszik, mert valójában terrorizmust pénzelő csatornák. Amennyiben a finanszírozás mögött vállalatok és magánszemélyek állnak, akik akár tudhatnak is arról, hogy hol és milyen célból landol a pénzük, akkor NGO-ról van szó, ha valamilyen állam áll a háttérben, akkor GONGO-ról. Ezeknek a szervezeteknek

a kutatása mintegy hálózatelméleti alapon mutatja meg a kapcsolódásokat, és teszi valószínűvé egy-egy NGO/GONGO működtetésének valódi célját.

A nyíltan működő civil szervezetek jótékonyági tevékenysége valószínűleg nem véletlenül van kapcsolatban terrorszervezetek titkos sejtjeivel. „2019. április elején nyilvánosságra hozott adatok szerint az iraki szolgálatoknak és a párizsi Terrorizmuselemző Központnak (CAT) sikerült azonosítania az iszlám állam 12 francia tagját, akikre a legsúlyosabb büntetés vár Irakban, és akiknek a CAT készítette el és tette közzé a profilját. Kapcsolataikat vizsgálva kiemeli a segélyszolgálat fedésében működő Sanabil egyesületet, amely 2015 januárja óta minden elkövetett terrortámadással közvetve vagy közvetlenül összefüggésbe hozható.” (Hankiss 2019:129)

Egy NGO-s szemüvegen keresztül nézve a jelen világpolitikai eseményeit, vannak nyugatos és nem nyugatos, valamint terrorizmust támogató civil szervezetek, és ezek nem jelentéktelen módon igyekeznek világbefolyásoló aktorként, hatalmi tényezőként fellépni. Ebben az értelemben a 21. század kezd hárompólusúvá válni. A modell jóval bonyolultabbá is volna tehető, ha a nyugati országok NGO-it tovább-bontanánk, de véleményünk szerint az már egy másik diskurzus. Az már arról szólna, hogy országokon belül is megoszlanak a politikai erőviszonyok, és hogy emögött NGO-tevékenység is van. Például mikor 1993-ban Bill Clinton győzött, a republikánusoknak kellett elsajátítani a kor szellemének megfelelő NGO-politizálást¹⁸.

A GONGO-probléma

A GONGO – mint korábban meghatároztuk, és ezt most továbbgondoljuk – egy olyan nem kormányzati szerveződés, amelyet a kormányzat hozott létre. Az Európai Unió bizottságai is hoznak létre ilyen szervezeteket, melyek különösképp akkor, ha nem sikerül társadalmi beágyazottságra szert tenniük, meg is kapják azt a kritikát, hogy egyfelől csak közpénzen élősködnek (Cullen 2017), másfelől pedig a funkciójuk sem más, mint az Unió bürokratikus működésének legitimálása.

Vannak a kormányzatnak olyan kötelezettségei, melyeket szeretne ellátni, de a párhuzamosan működő civil szervezetek jobban ellátják. Ilyenkor a feladatot érdemes kiszervezni. Továbbra sem a piac szabályoz, bár vállalkozásról van szó, de nem piacról, a tevékenység nem profitorientált (a civil szervezetek másik megnevezése nonprofit szervezet), ám a benne dolgozók megélhetését biztosíthatja. A hajléktalanok ellátásában például tevékenykedhetnek kormányzati és önkormányzati intézmények, de tevékenykedhetnek civilek is. Sokszor az állam elhagyja a nagyon problémás területeket (például no-go zónák), ahol viszont megjelenhetnek civil szervezetek. Ezeket a szervezeteket érdemes támogatnia az államnak, hiszen problémák eszkalálódását előzhetik így meg. Nem szabadul el a nyomor, a bűnözés, a kábítószér, a terrorizmus stb. Számos esetben a civil szervezetek nagyobb tudásra tesznek szert a problémás szektorokban, mint a kormányzati szervek, így az ő tapasztalataik visszacsatolása az oktatástól a szervezésig a társadalom egészének javára válik.

Az állításunk a GONGO-problémával kapcsolatban az, hogy amint az állami támogatás meghatározóvá válik egy NGO esetében, az automatikusan GONGO-vá válik, még ha az eredeti definíciónk az is volt, hogy a GONGO-t kormányzati szervnek kell létrehozni. Már abban sem lehetünk biztosak, hogy egy nemzet pártjai által támogatott globális NGO nem GONGO-e (lásd a korábbi példák közül a Kínában működő amerikai NGO-kat). Egy idő után ugyanis a születési körülmények másodlagosak. A politikai kommunikációból jól ismerjük azt, hogy ezek a szervezetek előszeretettel nevezik egymást „álcivilnek”. Magyarországon álcivilnek tartják a Transparency-től a mára megszűnt Migration Aid-ig számos politikai kommunikációban egyszerűen csak Soros-szervezetnek titulált szervezeteket, és ezeket a menekültügyben Európa szándékos eliszlamosításával vádolják¹⁹, ám a jogvédő szervezetek és az ellenzéki média is álcivilnek tartja a magyar kormány által létrehozott olyan civil szervezetet, mint például a CÖF²⁰. Az „álcivilezés” a valódi társadalomba ágyazottság megkérdőjelezésének kommunikációja, ám az a helyzet, hogy az ilyen beágyazottsági hiány minden GONGO sajátja. Ennek a folyamatnak a megismeréséhez megint Norvégiát kell megvizsgáljunk.

A GONGO-k spontán kialakulásának az oka Norvégiában, Magyarországgal szemben, nem politikai indíttatású, hanem funkcionális szükségszerűségből származik. Sajnos azonban a végeredményben hasonló torzulások jönnek létre. Aki például benne van egy segélyezési programban és ebből jól megél, nem biztos, hogy problémát csinál abból, hogy maga a segély már alig csorog le a célközönséghez²¹. Aki pedig azonosul egy politikai tábor céljaival, annak számára siker, ha a GONGO ezt a politikai tábort juttatja hatalomra, a riválist pedig lejárta.

Vegyünk egy fiktív példát, amiből az látszik, hogy a civil csoportok könnyen függő viszonyba kerülhetnek. Képzeljük el, mi lenne akkor, ha egy természetvédő csoport meggyőzné a kórházi menedzsmentet, hogy elektromos autókat vásároljon. Ezek után nyilván nem kritizálná a döntést. Nem tudjuk, hogy Magyarországon a drágán megvásárolt elektromos járművek (amelyek nem is voltak a legkorszerűbbek) megvásárlása mögött volt-e kormányzat által támogatott civil szervezeti legitimálás²²; valószínűleg nem volt, de a norvég modellre épp az a jellemző, hogy ilyen esetekben ez történik. Az eredmény lehet az, ami nálunk, hogy nevezetesen az egészségügy ahelyett, hogy biztosítaná a higiénit a kórházakban és radikálisan csökkentenék a kórházi fertőzéseket, másra költ el nagyon sok pénzt.

Noha lényeges különbség van a magyar, orosz vagy török modellű GONGO-k és a norvég GONGO-k között, mindkettő legitimálja a kormányzati döntéseket, és ezáltal elveszíti ellenőrző potenciálját, ami pedig a civil szervezetek egyik legfontosabb funkciója.

Ha visszalépünk egyet, már az NGO-knál is láthattuk, hogy létezik egy fejlődési spirál. Egy civil szervezet saját kitűzött céljai megvalósítása érdekében ugyanis a szolgáltatói viselkedéstől eljuthat a jogalkotás befolyásolásáig, mely utóbbi csúcса, ha maguk válnak politikai aktorrrá. A GONGO-k esetében a kormányzat által létrehozott szervezet nyilvánvalóan olyan politikai tevékenységet fog folytatni, amiért a kormányzat létrehozta vagy támogatja, azaz tulajdonképpen kiszervezett politikai tevékenységet gyakorol. Rossz esetben álfeladatokat lát el, és a politikai lobbizás a szervezet igazi funkciója, és az ilyen

szervezetek a közpénzeket korrupciós módon használják fel, mert a fedőtevékenység minősége nem érdekli őket, a pénzt sem azért kapják.

Ha olyan GONGO-kat szeretnénk, melyek nem infantilizálódnak, korrupciótól mentesek és hűek maradnak a küldetésükhöz, lehet, hogy a civil fejlődési spirál alsóbb szintjén kellene tartani őket, vagyis nem volna szabad törvényalkotói, döntésbefolyásoló játszmákban részt venniük²³. Helyi szinten is létrehozhat egy polgármester olyan GONGO-t, melynek funkciója a saját döntéseinek legitimálása, az ilyen szervezetek végső soron cinikusává teszik az állampolgárokat, tehát itt is meggondolandó a társadalmi feladatok kiszervezése – nekik tájékoztató feladataik volnának –, valamint az ellenőrző, watchdog civilek, akik a jogalkotásba fonódhatnak be. Ilyen jellegű szabályozás viszont sehol sincsen, sőt általában a civilizált világ legfejlettebb részein épp arra bátorítanak minden civil szervezetet, hogy próbáljanak meg a döntési folyamatokban is részt venni.

Noha kevés olyan ország van, mint Norvégia, ahol az a probléma egyáltalán felmerül, hogy túl sok állami pénz jut a saját civil szektorukba, mégis érdemes foglalkozni ennek következményeivel. „Ha a kormányfinanszírozás egy civil szervezetnél eléri – írja Asle Toje – a 80–90 százalékot, akkor az a kormányzat meghosszabbított karjává válik.” (Toje 2013) Norvégia azért rendkívül érdekes, mert ott nem közvetlenül hozza létre korrupciós alapon a civil szervezetét a kormányra került politikai hatalom, hanem egyszerűen csak sok pénzt nyom a civil szektorba, melyek közül jó néhány szervezet csak azért tud politikaformáló tényezővé válni, mert biztos gazdasági lábakon áll. Ha nem kormányzati pénzből élnének, talán meg is szűnnének.

Toje említett tanulmányában azt is nehezményezi, hogy az NGO-kban a fizetések már jobbak, mint a politikai szférában, így néhány fiatal, akiből jó politikus lenne, inkább aktivista lesz, valamint parkolópályaként is működő szervezetekről van szó: a politikából épp kiszorult ellenzék mindenkorai tagjai NGO-kba kerülnek jól fizetett állásba, és miért is térnének vissza később a politikába, ha itt is tudnak politikai tevékenységet folytatni, esetenként még hatékonyabban is.

A norvég társadalom rendkívüli fejlődését annak köszönheti, hogy a talált olajat nem azonnali életszínvonal-emelésre használta, hanem számtalan alapba fektette. A társadalmi egyenlőtlenségeket nem hagyta növekedni, a fizetéseket nem emelte a GDP növekedésének arányában. Az etikus befektetés a jövő generációjába azt is jelenti, hogy nem a fegyverkereskedelembé fektetnek, és nem a környezetszennyező vállalatok részvényapakettjeit vásárolják. Norvégiát egy megfelelő civilizációs fejlettségi fokon találta meg a tengeri olaj, így az elit és a társadalom meg tudott abban egyezni, hogy ne örömelvűen – ahogy a pszichoanalízis mondaná – használják fel a forrásokat. Működött az az etika, hogy több energiát fektessenek a leszakadók felzárkóztatásába, mint az elit akár szellemi, de főként anyagi gyarapításába. A középosztály polgárosítása sem volt cél, talán mert a jóléti társadalom már kialakult, és létezett középosztály. A norvég bezárkózás és nyitás viszont arra utal, hogy egyfelől érzékelik, hogy más országok másként állnak hozzá a vagyonhoz, és ezekkel nem kívánnak közösködni, másfelől felelősséget éreznek a civil alapon keresztül azon modelljük terjesztéséhez, hogy a civilek legyenek részesei a döntési folyamatoknak. E tekintetben ők is kultúraterjesztést folytatnak.

Putyin Oroszországa is felismerte a GONGO-k meghatározó szerepét, de a nyomás-gyakorlást kiterjesztette azokra a szervezetekre is, melyek zömében helyi támogatásokból tartják el magukat. 2012 óta elég egy kis összeg elfogadása Nyugatról, hogy már úynökként kelljen magát regisztrálnia egy civil szervezetnek²⁴, és komoly politikai szándék mutatkozik aziránt, hogy még a jogvédő szervezetek is orosz állami támogatásokból kezdjenek el működni. Ahogy azt a norvégoknál láttuk, létezik az a pont, mikor az NGO a pénzügyi elkenyelmesedés miatt átalakul GONGO-vá, ezért megvan a veszélye annak, hogy a putyini állami támogatás a jogvédő szervezetek megélhetését ugyan biztosítja, de tartalmilag kiüresíti őket. A realitás azonban egyelőre inkább az, hogy azok a szervezetek, melyek jogsegélyt nyújtanak az erőszak áldozatainak, a diszkriminációt elszenvedőknek vagy a környezetkárosító tevékenységek megakadályozását végeznék, nem elkenyelmesednek Oroszországban, hanem forráshiány és állami üldöztetés miatt bezárnak²⁵.

Skálák, típusok

A civil szerveződések sokszínűségét nem lehet leírni a GONGO-NGO megkülönböztetéssel, azzal, hogy ki adja az adott NGO-nak a pénzt és mekkora mértékben; számtalan más szempontot is figyelembe kell vennünk. Egy ilyen áttekintő ismeretterjesztő egyéves munkára vállalkoztunk korábban²⁶, és ennek eredményeit foglaljuk alább vázlatosan össze.

Transznacionális civil szervezeteknek nevezzük az országhatáron átívelő, de politikától önmagát távol tartó szervezeteket (Jensen 2014). A Rotary vagy a Lions például ide tartozik, tagjaik nem csak jótékonykodnak, de kapcsolathálókat építenek, és a barátkozások jótékony mellékterméke, ha üzletek létrehozásáról információk cserélhetnek gazdát. Jómódú emberek, akik még gazdagabbakká válnak pusztán azért, mert fontosnak tartják egymás segítségét. Bárhol is száll le a repülőgépük, és bármennyire is idegen nekik a másik kultúra, az ott lévő Rotary *franchise* jellege miatt mégis ismerős. A hetvenes évek óta sokkal nyitottabbakká, átláthatóbbakká váltak ezek a szervezetek, jótékonykodásuk pedig megalakulásuk óta erős integráló hatást fejt ki, tagjaik önbecsülését növeli. A transznacionális civil szervezetek nem küzdenek helyi hatalmakkal vagy globális cégekkel.

Velük szemben a globális civil szervezetek legjellemzőbb szerepvállalása a multinacionális cégekkel vívott „háború”. A Greenpeace jó példa erre a típusra: jól látható, hogy az olajvállalatokat miként provokálták és provokálják, és természetesen, egy-egy állam minél elnézőbb egy-egy multinacionális cég környezetszennyezésével, úgy magával az állammal is szembe kerülnek az ilyen globális zöld szervezetek. Célderkesztjükben azonban nem az állam áll.

Jody Jensen például azt állítja, hogy egy ideális polgári társadalomnak ma szüksége van arra, hogy a globális vállalatokkal szemben a kormányzat és a globális civilek a média segítségével összefogjanak, mert csak így jöhet létre az egyensúly. Ebben a modellben tehát a nemzetközi NGO a kormányzatok mellett a polgárság érdekében teszi a dolgát

(Jensen 2014), és a fő „ellenség” a multinacionális rablógazdálkodást folytató vállalat. Ezek az NGO-k törekszenek arra, hogy a politikusok tárgyalásztalához odaférjenek, hiszen küldetésük eredményességéhez nélkülözhetetlen a kormányzattal való jó kapcsolat.

A globális zöldek központi irányítással működnek, gondoljunk csak a Greenpeace-központban kialakított és aztán felülről koordinált akciókra. Ők felépített kampányokkal próbálják befolyásolni a nemzeti és nemzetközi döntéshozatalokat, és szigorúan veszik az összeférhetetlenségeket: a Greenpeace aktivistája nem lehet egyúttal párttag. Ugyanakkor érdemes a kis zöld szervezetekre is figyelmet fordítani, mert ők inkább polgárok akarnak lenni, így hamar bevonódnak a helyi politikába, és ahogy a 2019-es EP-választások mutatják, jelentős nagyságúvá válhatnak. NGO-ként számukra mindegy, hogy honnan szerzik a bevételeiket, míg a transznacionális szervezetek vagy a globális zöldek arra is figyelnek, hogy politikától pénz ne jöjjön (a Rotary és a Lions elfogad vállalatoktól támogatást, a Greenpeace-nek ez is tilos).

Az NGO-k besorolhatók aszerint is, hogy valamiért vagy valami ellen szerveződnek. Főként a politikai szervezetek háttérciviljei esetén érdekes ez a besorolás, mert konzervatív vagy liberális értékeket képviselő szervezetek ennek megfelelően találnak is maguknak célt: például tücsere program, tolerancianövelés vagy épp nemzettudat és nemzeti identitás növelése. A valami ellen fellépő politikai civilek közül azok, akik célkeresztjében a valamiért küzdő civilek vannak, viszont már egyértelműen a hatalomba kerülni/ellenzékben maradni bináris luhmanni alrendszer logika lapján tevékenykednek, és másodszorban fontos csak nekik egy speciális tevékenység (Karácsony 2000).

Az NGO-k osztályozásánál olyan módon is csoportosíthatunk, hogy vannak a módszereik tekintetében kidolgozatlan amatőr szervezetek, amelyek sok mindennel akarnak foglalkozni, és vannak nagyon magas szakmai szintet birtokló specializáltak. Igaz, hogy a specializáltak is megragadhatnak egy amatőr szinten, de ők fejlődőképeseek, míg a sok mindennel foglalkozók (ismeretterjesztő, értelmiségi, diffúz) szervezetek soha nem is indulnak el azon a spirálon, melynek során szakértői beavatkozóvá válhatnak. A specializáltakra példa az évtizedek óta a közlekedésfejlesztéssel, a szegénység, a hajléktalansággal, a cukorbetegekkel, valamely pszichés kórképpel rendelkezők családsegítésével, korrupciócsökkentéssel, demokráciafejlesztéssel stb. foglalkozók. Házakat építeni hajléktalanoknak – elvileg – minden állam tudna, ám azt, hogy a felépített otthonokat magukénak tartásuk az emberek, ahhoz a civil szervezetek speciális ismeretei is szükségesek. Gyakran ezek is csak akkor igazán hatékonyak, ha már globalizáltak (ld. például Habitat for Humanity). A szervezeteknél felhalmozott szaktudás az, ami miatt a nyolcvanas évek szociológusai azt gondolták, jobban be kell őket vonni a döntéshozatalba.

Akár segítő civil szervezetnél önkénteskedik valaki, akár bélyeggyűjtő, mindkét esetben plusz energiákat mozgat meg, és aki bármilyen civil szervezetben tevékenykedik, egyúttal azt is közli a környezetével, hogy van fölös energiája, nem csak a napi betevőért küzd. A 21. században a munkahely állandósága megszűnt (Csíkszentmihályi–Schneider 2016), így az identitás nagyobb részét foglalhatja el a civil tevékenység, mely az egész életet végigkísérheti. Akinek az identitásában a helyi vagy tágabb közösségek bármilyen támogatása fontos szerepet játszik, meg fogja találni azokat a szervezeteket, ahol erre valamiképp

módja van. Azért is fontos ezt a motivációt kiemelni, mert a közjóért cselekvőknek másodrendű, hogy globális vagy helyi szervezethez csatlakoznak. A Máltai Szeretetszolgálat épp olyan jó lehet, mint a Vöröskereszt vagy egy akció, melyben orvosi műszerekre, vagy akár a látogatók elszállásolására lehetőséget adó kórházi ágyakra gyűjtenek²⁷.

Civil szervezetek esetében a segítség gyakran felmerül, de más funkciókat is ellátnak, kreativitásukkal a megújulást, katalizátor szerepükkel pedig a társadalom és a hivatalos szervek fogékonnyá válását tudják előidézni. Például egy sportolást fontosnak tartó civil szervezet el tudja érni, hogy a tömegsportok népszerűvé váljanak, majd a tömegsport rendezvényeit meg is tudja szervezni. Más szervezetek pedig egészségesebb életet, tisztább levegőt, jobb közlekedést elősegítő intézkedésekre bírják a kormányzást. Olyan kaotikus helyzetben, mint például egy menekültválság, a civil szervezetek gyorsabban reagálhatnak, így itt is katalizátor és kreatív szerepet játszhatnak.

Végezetül visszatérünk a beavatkozási hajlandóság témájához. A szervezetek mind elhelyezhetők egy ilyen skálán. A Greenpeace a jogalkotás megváltoztatását gyakran célul tűzi ki, a Vöröskereszt sosem politizál, nem is tiltják ki őket általában sehonnan, ellenben az Orvosok Határok Nélkül szervezetet igen. Úgy tűnik, együtt kell élnünk azokkal az új jelenségekkel, hogy számtalan formája van az NGO-knak, és ki kell tágítanunk a politika látómezejében lévő barát–ellenség, szuverenitás–humanitás dimenziókat.

A fent javasolt elemzési nézőpont más-más szemüveget nyújt, és mind kiragad a „gazdasági függés határozza meg a civileket” paradigmából. Különösen, ha pozitívan gondolkodunk és autonóm és szabadságszerető emberképünk van. Az átpolitizált társadalmakban azt fogadja el legnehezebben az átlagpolgár, hogy az NGO-k mögött nem kiszolgáltatott bérencek vannak, márpedig a civil szervezetek kutatói rendre individuális és szabadságkereső személyiségekkel találkoznak. Kiszolgáltatottakat inkább a civil szervezeteket nem ismerők között találunk.

Tanulmányunkban igyekeztünk feltérképezni, miért válnak a globális civil szervezetek politikaformáló tényezővé és miért váltanak ki politikai reakciókat. Elsősorban ezek a szervezetek lettek az ellenszenv tárgyai, majd az általuk támogatott helyi szervezetek is. Utóbbi miatt sem szűkítettük le a vizsgálódás tárgyát a globális civilekre. De más civil szervezetek is gondolkodnak hasonlóképp, melyek mögött nincs globális tőke és érdekcsoport, és így már az egész civil társadalomra kiterjed a feszült politikai légkör. Ezen csak úgy tudunk felülemelkedni, ha egyfelől megszabadulunk a paranoiás félelmektől, másfelől elfogadjuk a globalizációval járó változásokat. Ahogy Judy Jensen (2014) még optimistán feltételezte, az sincs kizárva, hogy a globális civil szervezetek és az államok közös célokat találnak. Az ipari civilizációval szembeni externáliák kiküszöbölése például nem megy ma már ilyen együttműködés nélkül.

Irodalom

Acemoglu, Daron–Robinson, James A. (2013): *Miért buknak el a nemzetek?* Budapest:HVG Kiadó.

Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába.* Budapest:Osiris Kiadó.

- Cullen, Pauline (2017): The Platform of European Social NGOs: Ideology, Division and Coalition. *Journal of Political Ideologies*, 15, (3), 317–331.
- Csikszentmihályi Mihály–Schneider Barbara (2016): *Életre hangolva – A felnőtte válás útvesztői*. Budapest: Libri.
- Erszt Gabriella (1994): Nemzetközi NGO mozgalom. *PC Lemezújság*, (1).
http://www.kka.hu/_062567bd00129b97nsf/0/bb725770c1c9552a8525663e0052ac89?OpenDocument
- Fishkin, James S. (1991): *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*. New Haven: Yale University Press.
- Fromm, Erich (2001): *A rombolás anatómiája*. Budapest: Háttér Kiadó.
- Habermas, Jürgen (1995): *Kommunikatív etika. A demokratikus vitákban kiérlelődő konszenzus és társadalmi integráció politikai-filozófiai elmélete*. Miskolc: Miskolci Egyetem. Politológiai füzetek.
- Hankiss Ágnes (2019): Az iszlám Állam titkosszolgálata. *Arc és Álarc*, III., (1), 117–137.
https://www.hamvasintezet.hu/wp-content/uploads/2019/09/HAMVAS_2019_1.pdf
- Jensen, Judy (2014): *Globalizáció és új kormányzás*. Budapest–Érd: Mundus Novus Könyvek.
- Kapeller Zsolt (2019): Bízunk a politikai döntéseket tudatlan polgárok helyett inkább hozzáértőkre? *Qubit*, 11.10.
<https://qubit.hu/2019/11/10/bizuk-a-politikai-donteseket-tudatlan-polgarok-helyett-inkabb-hozzaertokre>
- Karácsony András (2000): A politika kommunikációelméleti megközelítése Niklas Luhmann munkásságában. In: Szabó Márton (szerk.): *Beszélő politika. A diszkurzív politikatudomány teoretikus környezete*. Budapest: Józsefvárosi Műhely. 86–112.
- Koh, Harold Hongju (1998): Is International Law Really State Law? *Harvard Law Review*, 111, (7), 1824–1861.
https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2898&context=fss_papers
- Lakatos Júlia (é.n.): *Nyugatos és nem nyugatos demokráciák*. Méltányosság Politikaelemző Központ.
<http://www.meltanyossag.hu/content/files/Nyugatos%20%C3%A9s%20nem%20nyugatos%20demokr%C3%A1cia%20%C3%A1k.pdf>
- Napoleoni, Loretta (2015): *Az iszlamista főnix*. Budapest: HVG Kiadó.
- Naim, Moises (2009): What is a GONGO? In: Mansbach, Richard W.–Rhodes, Edward (eds.): *Global Politics in a Changing World: A Reader*. Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning.
- Peeters, Marguerite A. (2001): *Hijacking Democracy – The Power Shift to the Unelected*. American Enterprise Institute Press. ASIN: B0006SA9BG
- Pokol Béla (2010): *Moráleméleti vizsgálódások. A közmorál elméleti eltüntetésének kritikája*. Budapest: Kairosz.
- Pokol Béla (2019): *Európai jurisztokrácia*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Reybrouck, David Van (2017): *A választások ellen*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Toje, Asle (2013): State capture of civil society, effects of patronage in the Norwegian aid industry. In: Trägårdh, Lars–Witoszek, Nina–Afterword, Taylor–McKibben, Bill (eds.): *Civil Society in the Age of Monitory Democracy*. New York: Oxford Berghahn. 269–288.
- Urbinati, Nadia (2019): Political theory of populism. *Annual Review of Political Science*, 22., (May), 111–127.
- Váriné Szilágyi Ibolya (1994): Amit Lawrence Kohlbergől tudni érdemes: Kohlberg hozzájárulása az erkölcs pszichológiájához. In: Váriné Szilágyi Ibolya (szerk.): *Az erkölcs a néző és a cselekvő szemzőgéből*. Budapest: Scientia Humana. 11–41.
- Zsolt Péter (2003): *Médiaetika – Szakmai etikák rendszere*. Budapest: Eu-Synergion.
- Zsolt Péter (2013): *Szociálpszichológia: Proszociális és antiszociális alapviselkedések*. Budapest: Nemzeti Közszoigalati Egyetem.
- Zsolt Péter (2014): A Civil Világ Magyarországon 2014 után. Egy 10 részes rádióműsor tanulságai. In: Zsolt Péter–Péterfi Ferenc: *Civil világ*. Budapest: Civil Rádió–Méltányosság Politikaelemző Központ.
<http://meltanyossag.hu/content/files/A%20Civil%20vil%C3%A1g%20Magyarorsz%C3%A1gon%202014%20ut%C3%A1n.pdf>
- Zsolt Péter (2016): A társadalom foglyul ejtése. *Civil Szemle*, 2016. (2.), 29–45.
- Zsolt Péter (2017): Az átláthatóságtól az integritásig. *JEL-KÉP*, (1), 2–18.
http://communicatio.hu/jelkep/2017/1/JelKep_2017_1_Zsolt_Peter.pdf

Jegyzetek

- 1 A terrorizmus szakirodalmára itt nem térnénk ki, de gyakori érv, hogy a terrorizmus alapja a gyengeség.
- 2 <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/23/remarks-president-clinton-global-initiative>

- 3 Lásd még Magyar Bálintot, aki újabban azt szorgalmazza, hogy az EU hagyjon fel az illiberális államok pénzügyi büntetésével, helyette inkább a haszonélvezők büntetésével foglalkozzon.
- 4 A Quadragesimo Anno pápai enciklika születése 1931-ben, mintegy megelőzi a konzervatív és baloldali értékrendszer összefésülését.
- 5 https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf
- 6 <https://legacy.gscdn.nl/archives/images/soroskooptbrussel.pdf>
- 7 A technikák részleteit lásd Fishkinnél (1991) vagy Reybroucknál (2017).
- 8 Pokol Béla ezt az elitet pedig azonosítja a liberális elit érdekközösségével, mely ilyenformán még szűkebb merítés.
- 9 Richard Youngs gondolatainak bemutatását lásd Lakatos (é.n.).
- 10 Lásd F. Fukuyama önrevízióit.
- 11 New report: Hungary dismantles media freedom and pluralism https://mailchi.mp/d0096e2ab724/new-report-hungary-dismantles-media-freedom-and-pluralism?e=49f6a67c1b&fbclid=IwAR0TzTEuNqO7mQDjHPVUmQKd_Z9Lz86LvJ_2ARhrg9ARy0zLNJDSk3ev_bo
- 12 Pokol Béla a „közmorál” és a „kritikai morál” kifejezést használja (Pokol 2010), mi ettől, mivel nem akartuk rekonstruálni a gondolatmenetét, kicsit eltértünk.
- 13 A pre-, a konvencionális és a posztkonvencionális kategorizálás Kohlberg fogalomhármasa, melynek rekonstruálására nincs e tanulmány keretein belül lehetőség, megtettem vázlatosan a Szociálpszichológia c. könyvemben (Zsolt 2013), illetve lásd még részletesebben Váriné Szilágyi (1994).
- 14 2017-ben két bangladesi menekültnek ítéltek meg Magyarországot ellen 10-10 ezer eurós kártérítést az EJEB jogellenes fogvatartás és kiutasítás miatt.
https://hu.wikipedia.org/wiki/Emberi_Jogok_Eur%C3%B3pai_B%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1g
- 15 <https://vilagterkep.atlatszo.hu/2017/04/19/osszeomlik-a-globalis-civil-tarsadalom-itt-az-atlatszo-nagy-illiberalis-korkepe/>
- 16 <https://24.hu/kulfold/2019/10/19/erdogan-budapest-iskola-maarif-alapitvany/?fbclid=IwAR09isl-FPDPEFL8VYtRfJufos7u717vaqWWHfKsxYvf2fqPvMssFddyV48>
- 17 <https://infostart.hu/tudositoink/2019/12/03/kemenyen-visszavaghat-kina-az-egyesult-allamoknak>
- 18 Köszönet Pokol Bélának, aki felhívta a figyelmemet a Newt Gringich média és konzervatív jogvédő alapítványára.
- 19 https://nepszava.hu/3043440_van-aki-batran-szembeszall-a-hidveghi-alelnoksege-ellen-fellepo-globalista-alcivil-halozattal
- 20 https://index.hu/belfold/2017/12/05/alcivil_szervezetek_civil_szervezetek_cof_bekemenet_migraciokutato_alapjogokert_kozpont/
- 21 Egy ilyen harmadik országban végzett segélyező szervezetnél dolgozó ismerősöm saját bevallása szerint azért hagyta ott a szervezetet, mert úgy vélte: a segélyek nem jutnak el megfelelő mértékben a célcsoporthoz.
- 22 <https://www.origo.hu/itthon/20191002-elektromos-autokat-vasarolt-a-kormany-korhazaknak.html>
- 23 Nem láttunk még olyan szerzőt, aki a globális NGO-k jogvédő tevékenységét éppúgy kritizálta volna, mint a hazai GONGO-k álcivil tevékenységét.
- 24 Ezt a szabályozást kibővítették 2019-ben olyan magánszemélyekre is, akik külföldi támogatást kapnak és nyilvánosságban – pl. neten – információkat osztanak meg. <http://www.atv.hu/kulfold/20191202-putyin-alairta-a-torvenyt-amely-alapjan-maganszemelyek-is-kulfoldi-ugynoknek-minosithetok>
- 25 Agents of the People, Four years of „foreign agents” law in Russia: consequences for the society. <https://www.amnesty.hu/data/file/3101-eur4651472016english.pdf?version=1415642342>
- 26 A Civil Rádióban a Civil Világ Magyarországon 2014 után – Egy tízrészes rádióműsor tanulságai. <http://meltanyosság.hu/content/files/A%20Civil%20Vil%C3%A1g%20Magyarorsz%C3%A1gon%202014%20ut%C3%A1n.pdf>
- 27 <https://www.startlap.hu/kiemelt-hirek/korhazi-agyakra-gyujt-egy-sarbovardi-edesapa-hogy-ne-a-foldon-aludjanak-a-gyerekosztalyokon-az-anyukak/>